

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA AQLIY TARBIYANI RIVOJLANTIRISH USULLARI

G. O'. *Hakimbayeva*

URDPI pedagogika fakulteti

Maktabgacha talim yo'nalishi talabasi

+998976607457

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy tarbiyani rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Bolaning intellektual rivojlanishida o'yinlar, didaktik materiallar, interaktiv metodlar va atrof-muhit bilan muloqotning o'rni yoritiladi. Shuningdek, pedagog va ota-onalar uchun samarali ta'lim usullari hamda bolaning tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan ilg'or tajribalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, aqliy tarbiya, intellektual rivojlanish, o'yin, didaktik metodlar, pedagogika.

Kirish.

Aqliy tarbiya – bu bolalarning bilish qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayoni bo'lib, u tafakkur, xotira, diqqat, nutq va mantiqiy fikrlash kabi muhim qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Aqliy tarbiya bolalarda atrof-muhitni tushunish, mustaqil fikrlash, muammolarga yechim topish va bilimga bo'lgan qiziqishni oshirishga yordam beradi. Bu jarayon bolalarning kelajakdagi o'quv faoliyati va shaxsiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun aqliy tarbiya ularning kelajakdagi ta'lim jarayoniga tayyorligini belgilovchi asosiy omildir. Ushbu yosh davrida bola atrof-muhitni anglaydi, mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va asosiy bilimlarni egallaydi. Shu bois, pedagog va ota-onalar bolaning tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan maxsus usullardan foydalanishlari lozim.

Asosiy qism.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy tarbiyaning ahamiyati

Aqliy tarbiya bolani:

Mustaqil fikrlashga o'rgatadi;

Kuzatish, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi;

Mantiqiy va ijodiy tafakkurni shakllantiradi;

O'z bilimlarini amalda qo'llashga o'rgatadi.

Tadqiqotlarga ko'ra, 3-7 yosh oralig'ida bolaning miya rivojlanish jarayoni eng faol bo'ladi. Shu sababli, ushbu yosh davrida bolaga ta'lim berishda samarali usullardan foydalanish muhimdir.

2. Aqliy tarbiyani rivojlantirishning asosiy usullari

2.1. Didaktik o'yinlar va mashg'ulotlar

O'yin – bolalar uchun eng samarali o'qitish usullaridan biri. Quyidagi didaktik o'yinlar aqliy tarbiyani rivojlantirishga yordam beradi:

Mantiqiy o'yinlar ("Ortig'ini top", "Nimani olib tashlash kerak?");

Matematik o'yinlar ("Soni nechta?", "Geometrik shakllarni top");

Til o'yinlari ("So'z top", "Gap tuzish").

2.2. Bolaning qiziqishiga mos o'qitish

Bolaning yoshiga mos kitoblar, suratlar va audio-vizual materiallardan foydalanish uning qiziqishini oshiradi. Masalan, rasmlar kitoblar va audio ertaklar orqali bola nutqini rivojlantirish mumkin.

2.3. Atrof-muhit bilan muloqot qilish

Tabiat, san'at va kundalik hayot bilan bog'liq mashg'ulotlar bola tafakkurini kengaytiradi. Masalan:

Tabiat kuzatuvlari (qushlar, o'simliklar, fasllarni o'rganish);

Amaliy tajribalar (suv va qum bilan tajribalar o'tkazish);

Mehnat faoliyati (bola kiyimlarini yig'ish, idish-tovoq yuvishga yordam berish orqali mantiqiy bog'liqlikni tushunadi).

2.4. Interaktiv metodlardan foydalanish

Suhbat va savol-javob usuli – Bolaga atrofdagi narsalar haqida savollar berish va unga mustaqil javob topishga rag'batlantirish.

Rol o'ynash usuli – Bolalar teatr o'yinlari orqali nutq, xotira va tasavvur qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

STEAM metodikasi – Fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika asosida bolalarni amaliy mashg'ulotlarga jalb qilish.

3. Pedagog va ota-onalar uchun tavsiyalar

Farzandga erkin fikrlash imkoniyatini berish – Savollarga tayyor javob bermasdan, bolani mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy tarbiyani samarali rivojlantirish uchun ota-onalar quyidagi tavsiyalarga amal qilishlari muhim:

Bolaning atrof-muhitga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun unga turli savollar berish va u bilan faol suhbat olib borish kerak.

Uning fikrlarini hurmat qilish va mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish lozim.

Kitob o'qishga rag'batlantirish

Har kuni bolaga yoshiga mos kitoblar o'qib berish va u bilan muhokama qilish foydalidir.

Kitoblardagi hikoyalar orqali bolani tahlil qilish va xulosa chiqarishga o'rgatish mumkin.

O'yinlar orqali fikrlash qobiliyatini rivojlantirish

Jumboqlar, konstruktor o'yinlari, shaxmat va mantiqiy o'yinlarni bola bilan birga o'ynash foydali.

Turli ijodiy o'yinlar orqali bola tafakkurini rivojlantirishga harakat qilish kerak.

Mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga o'rgatish

Oddiy kundalik vaziyatlarda bolaning mustaqil yechim topishiga imkon berish lozim.

"Nima uchun?" va "Qanday qilib?" kabi savollar orqali bolaning tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish kerak.

Kundalik hayotda kuzatish va tajribalar qilish

Tabiatni kuzatish, oddiy ilmiy tajribalar o'tkazish orqali bolaning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Masalan, suvning turli holatlarini o'rganish yoki o'simlik ekib, uning o'sish jarayonini kuzatish foydali bo'ladi.

Bolaning xatolarini tushunish va uni qo'llab-quvvatlash

Bolaga yanglishish tabiiy jarayon ekanligini tushuntirish va uni harakat qilishga undash kerak.

Xatolaridan to'g'ri xulosa chiqarishga o'rgatish muhim.

Agar ota-onalar bolalarining bilish jarayoniga faol yordam bersalar, ular mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va bilimga chanqoq shaxs bo'lib ulg'ayadi.

Muhokama qilishni rag'batlantirish – Kun davomida bolaga "Bugun nimani o'rganding?" kabi savollar berish.

Mashg'ulotlarni qiziqarli tashkil qilish – O'yin shaklidagi ta'lim bolaning tezroq bilimlarni o'zlashtirishiga yordam beradi.

Musiq va rasm chizish orqali fikrlashni rivojlantirish – San'at va ijodkorlik tafakkurni mustahkamlaydi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy tarbiyani rivojlantirish uchun didaktik o'yinlar, interaktiv usullar va kuzatuv metodlaridan samarali foydalanish kerak. Blalarda aqliy tarbiyani rivojlantirish ularning kelajakdagi ta'lim olish jarayoni va shaxsiy rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratadi. Ushbu jarayonda o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, eksperiment va kuzatishlar, kitob mutolaasi hamda nutqni rivojlantirish mashqlari samarali usul sifatida qo'llanilishi mumkin. Pedagog va ota-onalar bola bilish jarayonini qiziqarli va interaktiv tarzda tashkil etsa, bolalarda mustaqil fikrlash, kuzatuvchanlik va ijodiy tafakkur yuqori darajada shakllanadi. Bu esa ularning kelajakda ijtimoiy va intellektual jihatdan muvaffaqiyatli bo'lishiga zamin yaratadi. Ota-onalar va pedagoglar bolani mustaqil fikrlashga o'rgatish va ularning tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlarni qo'llashlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Vigotskiy, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

2. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. Norton & Company.
3. Bronfenbrenner, U. (2005). Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. SAGE Publications.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish" qarori.
5. Musurmonova O. (2018). Bolalar psixologiyasi va tarbiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.